

København

Blegdamsvejen

Medens Københavns egne syndere vansmægtede på Nytorv, rummedes Københavns amts »udenbys Misdædere« og sådanne kongelige tjenere, høje og lave, som hørte under hof- og borgretten, i arresthuset »Blaataarn« ved Langebro (NB: ikke Leonora Christines fængsel), bygget 1685 som krudttårn, senere overgået til arresthus, siden 1803 også tingsted for Københavns amts birketing, fra 1819 opdelt i Nordre og Søndre Birk med hver sin lille tingstue i arresthuset. To højst forskellige fanger sad med få års interval i samme fangerum: Solodanserinde ved balletten

Andrea Krætzmer indsattes i 1831 af teaterchef Holstein i Blaataarn »paa ubestemt Tid eller indtil hun ytrer Tilbøjelighed til igen at opfylde sine Pligter« som kulmination af en indædt strid mellem hende og dansedirektør Bournonville og løslodes først efter 31 dage på direkte ordre fra Frederik den Sjette og uden at have bøjet sig. *Ole Kollerød* indsattes i 1835 og atter i 1838, medens han afventede dødsdom og halshugning for rovmordet i Nymølle. Han undveg en nat gennem vinduet, men indfangedes atter og indsattes da i Stokhuset.

Blegdamsvejens Fængsel ligger i et tæt bebygget område ved Skt. Hans Torv på Nørrebro.

Omkring 1840 var det åbenbart, at både de små tingstuer og de kun 16 fængselsceller var aldeles utilstrækkelige, og det vedtoges at bygge et nyt stort ting- og arresthus fælles for Nordre og Søndre Birk samt Amager Birk. 1846 kom en passende grund ved

Politi- og advokatindgangen til arresthuset opført i 1848.
Der er i dag en kapacitet på 91 indsatte.

Blegdamsvej på tvangsauktion, en fabrik, som 1807 var skudt i brand, vistnok ikke af englænderne, men af dansk artilleri, og aldrig var kommet på fode igen. Ret beset var det ulovligt at bygge et stort ting- og arresthus, da grunden lå i området mellem søerne og Jagtvejen, hvor grundmurede huse ikke måtte opføres for ikke at give en angribende fjende ly. Reglen ophævedes først 1852. Tegningerne udarbejdedes af kgl. bygningsinspektør *Gottlieb Bindesbøll*, bedst kendt for Thorvaldsens Museum, men da han var kraftigt optaget af udenbys bestillinger, udførtes konduktørarbejdet af *Niels Sigfred Nebelong* (1806-1871) – det er første, men ikke sidste gang, vi møder ham. Der planlagdes to tinghuse med facade ud mod Blegdamsvej og bagved disse et arresthus i tre etager med 10 enkeltceller og to tremandsceller pr. etage, arrestforvarerbolig, to strålegårde m.v. Naturligvis fik arresthuset egen indgang og ringmur, men lange korridorer forbandt arresthuset med de to tinghuse. Anslåede udgifter 52.000 rdl. *Christian den Ottende*, som både havde sans for kunst og arkitektur og som før nævnt betydelig interesse for fængselsvæsen, ønskede et midterparti med »characteristisk og architectonisk Holdning«, og man enedes om en lav arkadebygning, som forbandt de to tinghuse indbyrdes. 1848 var huset bygget, og Blaataarn kunne endelig nedrives, det var på høje tid.

Inden indvielsen 18. december 1848 var Kongen død, men efterfølgeren Frederik den Syvende måtte høre på stiftamtmand Tetens' timelange panegyriske tale om den afdøde konge. Endvidere blev afsunget en kantate med musik af *Henrik Rung* – særlig hans dejlige salmemelodier lever endnu, således »I al sin Glands nu straal'er Solen« – og tekst af *Adam Oehlenschläger*. Et vers:

I lyse Tid op Hallen lyses;
Og hvor Retfærdigheden boer,
Ei raser, som en Jette, Thor,
Ei af Uskyldigheden gyses.
Der lyder Billighedens Bud;
Guds hellige Sol op Hiertet klarer,
For Hevn og Grumhed det bevarer,
Kun streng mod Last. Det give Gud!

Som noget særligt er der sikrede udearealer til nogle besøgsrum, så man også kan afvikle besøg i fri luft.

Digteren slutter med en bøn om, at retfærdighedens gudinde Themis vil veje retten »med Sværdet i en skaansom Haand«.

Det blev hverdag med rivende befolkningstilvækst i København og Københavns amt og deraf følgende pres på fængslerne. Allerede 1880-1881 opførtes en hel treetagers tilbygning til arresthuset samt en ny ringmur. I de følgende år gennemførtes adskillige nyttige småændringer, således i 1894 en dampkedel til desinfektion af arrestanternes tøj og vandklosetrum i 1911. Det pinlige ved, at man fra gaden kunne se lige ind i fængselsgården, blev afhjulpet ved en stor ombygning i 1907-1913 – arkitekt *Carl Thonning* – hvorved tilkom en ekstra etage på bygningerne ud mod vejen og en helt ny facade med fire søjler under et stort tympanon. Arrestforvareren, der i det gamle hus havde to værelser, fik i 1920 et helt lille hus i gården, kronet af et næsten middelalderligt tårn. Kapaci-

teten, der i 1848 var 78, var i 1923 steget til hele 140, deraf 122 i enecelle.

Under besættelsen tjente fængslet som depot for beslaglagte våben, men den 23. september 1943 kl. halvseks morgen ringede »en ikke særlig bedrøvet arrestforvarer« til politimester Aage Seidenfaden i Nordre Birk og meddelte, at personalet var blevet holdt op og spærret inde af frihedskæmpere, der havde taget alle våbnene. Gestapos efterforskning opklarede aldrig, hvem der havde sladret om våbnenes tilstedeværelse. Efter aktionen mod politiet 19. september 1944 overtog tyskerne hele fængslet. Arrestforvarerens hustru kom fra køkkenet og begyndte at give ondt af sig over, at fangerne ikke fik deres mad, men holdt inde, da hun så alle lovligt undskyldt med hænderne i vejret. Et par undvigelseshistorier fra tiden: Den behjertede fængselsoverbetjent Steffensen hjalp Seidenfaden og en yderligere

Uafskærmet toilet i cellen har givet anledning til mange overvejelser. De er blevet bibeholdt om end i en moderne udgave.

politimand med at flygte via madelevatoren, køkkenet i kælderen og arrestforvarerens have. Omvendt befriede to pistolbevæbnede mænd hipomanden »Lille-Peter«; arrestforvareren begyndte at skælde fængselsbetjent Knud Christiansen ud for at lade fangen undvige, men en vagtmester sagde fornuftigvis, at man ikke skulle lade sig skyde for så lille en løn.

Den første dødsdom efter krigen afsagdes af kriminaldommeren i Nordre Birk over *Flemming Helweg-Larsen*, der sad i kort tid på Blegdamsvejen, inden han som de øvrige dødsdømte overførtes til Vestre Fængsel. Selvom fangerne efter det da gældende reglement ikke måtte ryge i cellerne, gav Knud Christiansen alligevel den dømte lov dertil, ganske modigt, da de mange tidligere modstandsmænd i personalet kunne forventes at ville se skævt til denne venlighed.

Den største organisatoriske ændring af fængslets status indtraf pr. 1. januar 1947, hvor det nedlagdes som selvstændigt arresthus og henlagdes som en

afdeling under Københavns fængsler, hvis inspektør residerede i Vestre Fængsel. Arrestforvarerstillingen omnormeredes til en overvagtmasterstilling. Navnet var fortsat Blegdamsvejens Fængsel, og det betjente fortsat, men ej udelukkende, birkerne. Efter retskredsreformen – her er ordet på sin plads – i 1956, der opløste de to birker i otte, senere ti retskredse, rykkede de nye retskredse successivt ud, senest Tårnby, alene med undtagelse af Ballerup, der forblev på Blegdamsvej. Grundlovsforhør bibeholdtes dog på Blegdamsvej, hvorved den direkte forbindelse mellem tinghus og arresthus fortsat kom til nytte. I 1991 rykkede også Justitsministeriets retspsykiatriske Klinik ud i nogle af de mange ledigblevne lokaler. Ved retskredsomlægningen i 2007 fik retten på Frederiksberg tinghuset, hvilket havde den gode følge, at retten hermed fik plads nok og ikke måtte rømme det smukke domhus på Howitzvej.

Blandt uddramatiske, men bizarre episoder fra 1960'erne må regnes lægeundersøgelsen hver dag kl. 10 af gadens løse fugle. Disse hensattes alle i denne periode i Politigårdens kvindefængsel, men da dette ikke havde de fornødne lægefaciliteter og alle skulle undersøges senest et døgn efter indsættelsen, kørtes de til Blegdamsvejen. Der kommanderedes »Fangerne ind!«, og alle holdtes indespærrede i cellerne, også gangmændene, indtil kvinderne var ude igen.

Den organisatoriske omlægning har heldigvis ikke medført, at fængslet er glemt og forsømt. Efter flere mindre reparationer indførtes i slutningen af 1960'erne centralvarme som den største forbedring. Justitsminister Knud Thestrup, der som noget unikt havde fængsels erfaring fra krigens tid som frihedskæmper – han har selv spøgt med dette lighedspunkt mellem ham selv og Alberti – besøgte fængslet i 1969 og var stærkt kritisk over for celletoiletterne. En samlet modernisering af hele fængslet, incl. toiletterne, ville koste over en mill., og det var der ikke råd til. Måske var det nok så godt, at celletoiletterne ikke forsvandt, for da den internationale »torturkomité« besøgte fængslet i 1992, var det netop dette forhold, som levede op til menneskerettighederne! Derimod

forbedredes toiletterne ved installation af sædvanlige cisterner, hvor de før blev skyllet udefra tre gange om dagen. En god hygiejnisk forbedring var etablering af baderum på etagerne – det kostede to celler pr. etage – i stedet for den hidtidige badning i kælderen, hvilket også sparede en mængde tid. Tidsbesparende var også indførelsen af mønttelefoner; da de indsatte naturligvis skulle betale selv, bortfaldt en mængde overflødig bureaukrati på denne måde. Lys og luft er blevet forbedret ved udskiftning af vinduerne med større vinduer med indbygget trækkanal og tremmerne anbragt uden for vinduerne.

En nok så praktisk ændring var spærringen af den store parkeringsplads, der før var, om end ikke beregnet for offentligheden, så i praksis tilgængelig for denne, hvilket en søndag fik det groteske udslag, at

samtlig medlemmer af en rockerbande kørte rundt på motorcykel for fuld udblæsning som hyldest eller trøst til deres fængslede formand. Graffiti og stenkastangreb i de senere år har nødvendiggjort forstærkede vinduer, en ny gitterport, der åbner og lukker automatisk, samt pigtråd øverst på ringmuren for at holde uvedkommende ude.

I et gammelt hus er der altid risiko for flugtforsøg. En efter udlændingeloven frihedsberøvet udlænding – disse sad i slutningen af 1980'erne i Blegdammen, indtil den nye institution åbnedes i Sandholmlejen – var mester for det snedigste, da han under gårdturen gemte sig i en kloak og trak dækslet over sig. Da han var blevet alene, trak han en bæk, som naturligvis ej heller var sikret, hen til muren og forcerede muren fra bænken. Disse dæksler var sikrede i alle andre fængs-

Keramikværkstedet er stort og veludstyret.

Tidligere lå kirken for enden af den panoptiske gang. Den blev i 1995-96 flyttet til dette lokale, der også anvendes til andre aktiviteter.

ler og arrester end Blegdammen, men nu blev det selvfølgelig rettet. Det var flovt, at personalet ikke reagerede på, at der manglede en mand ved slutningen af gårdturen, man har blot troet, at man havde talt forkert første gang!

AUF – Arbejde, uddannelse, fritid – indførtes med kraft i 1990. Børnesygdomme kunne ikke undgås. En stor del af produktionen bestod da af enorme mængder af flag, bl.a. grønlandske flag. Det var ikke populært, da en indsat, der limede disse flag på rundstokke, kom til at vende dem på hovedet, så det røde »vand« vendte opad. Den bestilling tjente fængslet ikke mange penge på.

Om end der igennem årene ofte udtrykkes utilfredshed med den bygningsmæssige standard i dette Danmarks næstældste stadig fungerende fængsel –

den ældste del af Frederikshavn arrest er få år ældre – er maden altid blevet rost. Også her høres vandreanekdoten om den besøgende dommer, der spurgte en indsat, han selv havde dømt, hvad han syntes om maden, og fik det svar, at hvis der var nogen, der ikke kunne lide kosten, fortjente de ikke at være der. Nok så tankevækkende var en fængselsbetjents erindring om en arrestant, der fortalte sin hustru under et besøg, at han skulle have kylling med agurkesalat til middag, hvorefter hun i vrede overfusede ham, at det var urimeligt, at han skulle mæske sig, medens hun, som ikke havde begået en forbrydelse, ikke havde salt til et æg.

Under hele fængslets beståen har der været flittig kirkelig betjening med gudstjeneste hver søn- og helligdag bortset fra andenhelligdagene, idet man dog i

perioder har haft den mindre heldige ordning at transportere de indsatte til Vestre Fængsel, hvis der var færre end seks tilmeldte, hvilket dog atter blev opgivet. Kirkens største skat må være den sølvalterkalk, enkedronning Caroline Amalie skænkede ved indvielsen i 1848, man må håbe, den aldrig bliver stjålet. 1995-1996 foretoges en stor ombygning af kirkerummet. Københavns biskop Erik Norman Svendsen prædikede og ledede ritualer ved den første gudstjeneste første søndag i advent. Ny Carlsberg Fondet har skænket en altertavle af kunstneren Nina Marie Kleivan til den nye kirkesal. Temaet for tavlen var »Livs-Lyset over Naadestolen« fra Grundtvigsalmen »I al sin Glands nu straal Solen«. Under den røde alterbordplade er på den hvide alterforside af to ind-

satte »Peder« og »Poul Erik« malet og indfræset ordene »Er jeres synder som skarlaget, kan de blive hvide som sne« (Esajas' bog, 1. kap., 18. vers). Kirkegangen er god, i 1998 oplystes den som 10-20 deltagere. Der er altid fælles kaffebord efter gudstjenesterne. I slutningen af 1990'erne indførtes også kirkemusikalske koncerter med særdeles god tilslutning.

Der er ændret meget på Bindsbølls, Nebelongs og Thonnings hus, men det har også været nødvendigt for fortsat at bevare det gamle fængsel som en brugbar institution, og som anført i jubilæumsbogens slutning må man være opmærksom på, at der til stædighed skal investeres betydelige summer i at tilpasse bygningen og dermed institutionen til de krav, der vil blive stillet fremover.